

การฝึกทักษะการฟังและการพูด เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน

เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าเด็กหูหนวกหูตึง เมื่อตรวจวัดการได้ยินและใส่เครื่องช่วยการได้ยิน อาทิ เครื่องช่วยฟัง หรือการผ่าตัดใส่ประสาทหูเทียม ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามเมื่อเด็กใส่เครื่องช่วยฟังหรือใส่ประสาทหูเทียมแล้วจำเป็นอย่างไร้ที่ที่จะต้องได้รับการฝึกฟังฝึกพูดจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อพัฒนาภาษาที่จะใช้การสื่อสาร ซึ่งการฝึกทักษะการฟังการพูดมีลำดับขั้นและรายละเอียดดังนี้

การฝึกทักษะการฟัง : เมื่อเด็กใส่ประสาทหูเทียมหรือเครื่องช่วยฟัง 6 – 9 เดือน

ช่วงนี้เด็กจะมีพัฒนาการทางการฟังดีขึ้น มีการตอบสนองต่อเสียงมากขึ้น เมื่อมีเสียงเด็กจะหันหาว่าเสียงมาจากที่ใด หรือเมื่อได้ยินเสียงเรียกชื่อเด็กจะหันหา และชอบฟังเมื่อมีคนพูด นอกจากนี้เด็กจะมีความสามารถเข้าใจเสียง และแยกแยะระดับเสียงได้ เช่น แยกความแตกต่างของเสียงรถกับเสียงเครื่องบินที่มีความแตกต่างของระดับเสียง ส่วนพัฒนาการทางการพูดนั้นเด็กจะเริ่มเปล่งเสียงอ้อแอ้ และเริ่มเปล่งเสียงดังเพื่อเรียกร้องความสนใจ เข้าใจระดับเสียงสูงต่ำ สามารถควบคุมเสียงของตนเอง จนกระทั่งเด็กเริ่มพูดคำแรก

ในการสอนทักษะการฟังและการพูดนั้น ผู้สอนจะต้องตั้งเป้าหมายก่อนสอน เช่น การฟังเพื่อแยกความแตกต่างของเสียง โดยการฟังเสียงคำว่า ปา-ปา กับ พา-พา แต่สองคำนี้จะยากกว่าคำว่า ปา-ปา กับ พี-พี หรือ โฟ-โฟ เป็นต้น ซึ่งคำที่มีเสียงใกล้เคียงกันนั้น เด็กจะแยกความแตกต่างได้ยาก อย่างไรก็ตาม วิธีการสอนพูดโดยใช้การฟังนี้ หากนำมาใช้ในการสอนเด็กแล้วเด็กไม่พัฒนาเท่าที่ควร ผู้สอนอาจต้องใช้วิธีการสอนแบบอื่นหรือวิธีสอนแบบที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไป

การฝึกทักษะการฟัง : เมื่อเด็กใส่ประสาทหูเทียมหรือเครื่องช่วยฟัง 9 – 12 เดือน

ในขณะนี้เด็กจะต้องมีความสามารถในการจำแนกเสียงและเริ่มจำเสียงแต่ละเสียงว่าเป็นเสียงอะไร เริ่มรู้ว่าคำแต่ละคำมีความหมาย สามารถบอกตำแหน่งของเสียงในระยะไกล และสามารถแยกเสียงของผู้พูดในสภาพแวดล้อมที่มีเสียงรบกวนได้

การฝึกทักษะการฟัง : เมื่อเด็กใส่ประสาทหูเทียมหรือเครื่องช่วยฟัง 12 – 24 เดือน

ขั้นนี้เด็กจะต้องมีความสามารถในการบอกและแยกแยะในระดับคำพูด รวมทั้งสามารถพูดเป็นคำหรือประโยคง่ายๆ ตามที่ได้ยินได้ การจำคำอาจจะเป็น 1 – 2 คำ และสามารถทำตามคำสั่ง 2 คำสั่งได้

จุดมุ่งหมายในการสอน

1. เด็กสามารถรับรู้เกี่ยวกับการทำงานของเครื่องประสาทหูเทียม (Cochlear Implant) หรือเครื่องช่วยฟัง (Hearing Aid) เช่น ใส่เครื่องช่วยฟังที่มีแบตเตอรี่แล้วให้เด็กฟัง และเมื่อเอาแบตเตอรี่ออกแล้วให้เด็กฟังอีกครั้ง ผู้สอนถามเด็กว่า เครื่องช่วยฟังทำงานอยู่หรือไม่
2. เพื่อให้เด็กสามารถแยกแยะเสียงทั้ง 6 เสียง (/อา/ /อุ/ /อี/ /อิม/ /ซ/ /ส/) โดยให้เด็กฟังผู้สอนพูดและให้เด็กบอกว่าเป็นเสียงใด
3. เพื่อให้เด็กสามารถแยกแยะเสียงสั้น เสียงยาว โดยเฉพาะเสียงในภาษาไทยมีทั้งเสียงสั้นและเสียงยาว ผู้สอนต้องฝึกให้เด็กสามารถแยกแยะว่าเสียงใดเสียงยาว เสียงใดเป็นเสียงสั้น เช่น อา กับ อะ หรือคำที่มีเสียงสั้นกับเสียงยาว เช่น ป่าน กับ ปั้น เป็นต้น
4. เพื่อให้เด็กสามารถแยกแยะประโยคที่มีความสั้น ยาว แตกต่างกัน ทั้งนี้เด็กบางคนอาจจะต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ ซึ่งก่อนที่ผู้สอนจะฝึกเด็กในขั้นนี้ จะต้องรู้ว่าเด็กมีภาษามากน้อยเพียงใด โดยการทดสอบเรื่องคำศัพท์ที่เด็กได้เรียนรู้มาแล้ว
5. เพื่อให้เด็กสามารถแยกแยะทำนองของเพลงหรือบทกลอน เช่น เพลงแมงมุมลาย เพลงช้าง เพลงเป็ด เป็นต้น
6. เพื่อให้เด็กสามารถฟังเสียงและบอกทิศทางของเสียงได้ เช่น ผู้สอนฝึกให้เด็กฟังเสียงแมว ที่เป็นของเล่นแล้วนำแมวของเล่นนั้นไปซ่อนไว้ที่ใดที่หนึ่งในห้อง แล้วให้เด็กหาว่าเสียงแมวมาจากที่ใด เป็นต้น ผู้สอนอาจจัดกิจกรรมในลักษณะต่างๆ และอาจจะใช้วิทยุเทปประกอบการจัดกิจกรรมด้วย
7. เพื่อให้เด็กสามารถบอกชื่อสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นความสามารถในการพูด ซึ่งเด็กจะสามารถพูดสื่อสารได้นั้น เด็กจะต้องมีความรู้ในเรื่องของภาษาและคำศัพท์เป็นอย่างดี

เป้าหมายในการสอนการฟังและการพูด

การแยกแยะเสียงของตัวอักษรในประโยค เป็นการสอนให้เด็กฟังเสียงของตัวอักษรโดยไม่เน้นเรื่องของภาษา เช่น ในภาษาอังกฤษ คำบางคำจะมีเสียงเอส (S) ที่ท้ายคำ ผู้สอนก็จะ Highlight ตัวเอสและให้ฝึกออกเสียง ในขั้นนี้จะเน้นการพูดเป็นประโยค ซึ่งจะดีกว่าการพูดเป็นคำ เพราะการพูดเป็นประโยคจะมีบริบท เด็กจะสามารถฟังและเข้าใจได้ดีกว่าการฟังและพูดเป็นคำ

การจำชื่อสิ่งของ 2 อย่างจากการฟัง

เป็นการฝึกให้เด็กจำสิ่งที่เห็นหรือได้ยินจากง่ายไปยากหรือจากน้อยไปมาก เช่น ผู้สอนนำสิ่งของมาให้เด็กดู 6 อย่าง ผู้สอนพูดชื่อสิ่งของ 2 อย่าง แล้วให้เด็กเลือกของ 2 อย่างที่ผู้สอนพูด เมื่อเด็กทำได้ เมื่อเด็กจำได้ ต้องสอนให้เด็กรู้จักชื่อของสิ่งของเพิ่มขึ้นและเพิ่มสิ่งของที่วางให้เด็กเลือกเพิ่มขึ้น

การจำชื่อสิ่งของ 3 อย่างจากการฟัง

เป็นการฝึกให้เด็กจำชื่อสิ่งของที่ผู้สอนพูด 3 ชื่อ แล้วเลือกสิ่งของที่วางไว้ให้ถูกต้อง (Close Set)

การจำชื่อสิ่งของ 4 อย่างจากการฟัง

เป็นการฝึกให้เด็กจำชื่อสิ่งของเพิ่มมากขึ้น ผู้สอนอาจจะใช้รูปภาพในการสอน ซึ่งในการสอนการฟังนี้ ถ้าเด็กผ่าตัดได้ประสาทหูเทียมตั้งแต่ยังเล็ก เด็กจะมีพัฒนาการการฟังและการพูดดีกว่า

การฟังและปฏิบัติตามคำสั่ง

ในขั้นนี้ผู้สอนฝึกให้เด็กเลือกภาพตามคำสั่งของผู้สอน เช่น ผู้สอนพูดว่า “กากบาท (X) ภาพผู้ชายใส่หมวก” ถ้าครั้งแรกเด็กกากบาทผิดหรือไม่ถูกต้องเมื่อเด็กกากบาทใหม่อีกครั้งแล้วทำได้ถูกต้อง ผู้สอนให้คำชมเชย เช่น ภาพนี้ถูกต้อง หนูทำได้ดีมาก หรือผู้สอนให้เด็กเลือกภาพโดยพูดว่า “ภาพผู้ชายไม่ใส่หมวก” โดยผู้สอนเน้นคำว่า “ไม่ใส่หมวก” ถ้าเด็กทำท่าจะกากบาทผิด ให้ผู้สอนพูดเป็นคำว่า “ไม่” เพื่อเป็นการสอนความหมายของคำด้วย การสอนในลักษณะนี้ไม่ใช่วิธีการทดสอบเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสอนไปด้วย ทั้งนี้การสอนดังกล่าวเป็นการฝึกหรือการบำบัดโดยใช้ทักษะ 3 ด้าน คือการฟัง การปฏิบัติ และการพูด

การฟังสิ่งที่มีความสัมพันธ์กัน

เป็นการฝึกฟังให้เด็กคิดวิเคราะห์สิ่งที่มีความสัมพันธ์กันโดยเด็กไม่เห็นสิ่งนั้น (Open Set) เช่น ผู้สอนพูดเกี่ยวกับผลไม้ โดยไม่ได้พูดชื่อของผลไม้ที่จะสอน หรือไม่ได้นำผลไม้ที่จะสอนมาให้เด็กดู แต่ผู้สอนจะพูดคำหรือข้อความที่สัมพันธ์กับผลไม้ที่จะสอน เช่น ผู้สอนจะสอนเรื่องสตรอเบอร์รี่ ผู้สอนพูดว่า “มีสีเขียว” เด็กตอบว่า “องุ่น” ผู้สอนพูดว่า “ยังไม่ใช่” เด็กพูดต่อว่า “แอปเปิ้ล” ผู้สอนพูดว่า “ยังไม่ใช่” และให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “มีสีแดงด้วย” และบอกคำตอบที่ต้องการกับแม่ของเด็ก ให้แม่ของเด็กพูดกับเด็กเพิ่มเติม โดยอาจพูดว่า “ใส่ในช็อคโกแลต” จนเด็กตอบว่า “สตรอเบอร์รี่” เป็นต้น

การฟังแล้วพูดตาม

เป็นการฝึกพูดโดยให้เด็กฟังแล้วพูดตาม ถ้าเด็กพูดผิดหรือพูดไม่ถูกต้อง ผู้สอนจะต้องให้เด็กพูดใหม่ โดยฟังผู้สอนพูดก่อนแล้วเด็กจึงพูดตาม แต่ถ้าเด็กยังพูดผิด ผู้สอนจะให้เด็กพูดใหม่ไม่เกิน 3 ครั้ง เพราะถ้าให้เด็กพูดมากกว่านี้เด็กจะเบื่อหน่ายและไม่ต้องการฝึกพูด ดังนั้นถ้าเด็กพูดผิดหรือไม่ชัดเจนผู้สอนควรให้กำลังใจ เช่น พูดว่า “เกือบใช่แล้วนะ เกือบถูกแล้วนะ” เป็นต้น

การพูดย้อนกลับหรือพูดทวนตัวเลขที่ได้ยิน

เป็นการพัฒนาความสามารถของเด็กในการฟังและจำตัวเลขที่ผู้สอนพูดจำนวน 2 - 5 จำนวน แล้วพูดทวนตัวเลขที่ผู้สอนพูด เช่น ผู้สอนพูดว่า “5 - 3” ให้เด็กฟัง จำ แล้วพูดย้อนกลับหรือพูดทวน โดยเด็กพูดว่า “5 - 3”

การฟังแล้วอ่านพร้อมกับชี้ที่ตัวหนังสือ

เป็นการฝึกให้เด็กฟังแล้วอ่านพร้อมกับชี้ที่ตัวหนังสือและตอบคำถามเกี่ยวกับเรื่องที่อ่าน ซึ่งเป็นการสอนการฟังและสอนคำศัพท์ พร้อมทั้งความหมายของคำศัพท์แต่ละคำที่เด็กอ่าน เช่น ผู้สอนให้เด็ก

ฟังจากเทปบันทึกเสียง แล้วอ่านตามพร้อมกับชี้ไปที่ตัวหนังสือหรือคำ เมื่อฟังเทปจบแล้วผู้สอนตั้งคำถาม เกี่ยวกับเรื่องที่อ่าน หรือคำที่อ่านว่าหมายความว่าอย่างไร ถ้าเด็กตอบไม่ได้ ผู้สอนจะต้องอธิบายให้เด็กฟังเสร็จแล้วผู้สอนจะต้องถามคำถามเดิมอีกครั้งเพื่อตรวจสอบความเข้าใจ

การตอบคำถามจากการฟังการเล่าเรื่อง

เป็นการสอนเพื่อฝึกให้เด็กฟังเรื่องราวที่ผู้สอนเล่าให้ฟังแล้ว ตอบคำถาม โดยเนื้อเรื่องที่นำมาเล่าในระยะแรกควรเป็นเรื่องราวสั้นๆ ก่อน ประมาณ 2 - 3 ประโยค เมื่อผู้สอนเล่าเรื่องจบก็จะถามคำถามจากที่เล่าให้เด็กฟัง แล้วให้เด็กตอบคำถาม ถ้าเด็กตอบผิดหรือไม่ถูกต้อง ให้ผู้สอนถามคำถามเดิม อีกครั้งเพื่อให้เด็กพยายามหาคำตอบ หรือจะใช้เทคนิค Hi-lighting ก็ได้ ทั้งนี้หากเด็กใช้ไวยากรณ์ที่ไม่ถูกต้องผู้สอนจะต้องแก้ไขให้ถูกต้องด้วย

การฟังและการพูดโต้ตอบเกี่ยวกับเรื่องทั่วไป

เป็นการฝึกให้เด็กฟังเนื้อเรื่องที่ผู้สอนพูด แต่จะต้องพยายามให้เด็กใช้การฟังโดยไม่ให้มองที่ปากผู้พูด การสอนผู้สอนอาจจะเริ่มจากการถามเด็กเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ครอบครัวย เพื่อฝึกการฟังและการพูดเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวให้กับเด็ก โดยฝึกจนกระทั่งเด็กสามารถฟังและพูดโต้ตอบได้อย่างดี

พัฒนาการทางการพูดและภาษา

ขั้นตอนของการพัฒนาทางการพูดและภาษาเริ่มจากการใช้คำที่เป็นภาษาพูดที่มีความหมาย เด็กจะเริ่มฟังคำใหม่ๆ และเป็นคำที่มี 3 – 4 พยางค์ ถึงแม้ว่าในขั้นนี้เด็กจะยังไม่ค่อยรู้ความหมายของคำก็ตาม ซึ่งผู้สอนอาจจะเล่นกับเด็กโดยใช้เกมภาษาที่จะฝึกให้เด็กฟังและเริ่มพูดเป็นคำสั้นๆ ง่ายๆ เช่น จ๊ะเอ๋ เป็นต้น

ทักษะทางการพูดและภาษา

การพัฒนาภาษาและการพูดของเด็กผู้สอนจะต้องสอนจนกระทั่งเด็กมีความสามารถในการฟังและเข้าใจคำพูดได้ทันที ซึ่งในการจัดการเรียนการสอนนั้น ผู้สอนจะต้องใช้การพูดในการสื่อสาร ไม่ใช่ท่าทาง โดยการสอนอาจจะเริ่มจากการใช้ชื่อตัวเอง เมื่อพูดถึงตนเองหรือการเรียนรู้การใช้คำใหม่ๆ 2 – 3 คำ แล้วนำไปใช้อย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้การสอนในขั้นตอนนี้เด็กจะต้องสามารถบอกความแตกต่างของคำสองคำได้ แยกแยะเสียงของพยัญชนะ สระ ได้

รองศาสตราจารย์ ดร.ดารณี ศักดิ์ศิริผล เขียนและเรียบเรียง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพันธ์ ศรีวันยงค์ แปลการบรรยาย
นางสาวสุกัญญา พิมพ์วันนา ถอดเทปการบรรยาย

ที่มา : จากการสัมมนาวิชาการเรื่อง Developing Listening and Spoken Language Skills

โดย Brenda Bliss, M.S., CCC – SLP/A, LSLS Cert. AVT

(Licensed Speech–Language Pathologist/Audiologist LSLS. Certified Auditory–Verbal Therapist)

ณ ห้องประชุมชั้น 8 สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

จัดสัมมนาวิชาการโดย ภาควิชาการศึกษาพิเศษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ